

АКТУАЛЬНІСТЬ ІДЕЙ К.МАРКСА В ПРАКТИЦІ РОЗБУДОВИ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА

Яцук Н.Є. (м. Івано-Франківськ)

У статті розглядається теорія К.Маркса з точки зору її деміфологізації та актуальності окремих її аксіологем у практиці розбудови постіндустріального суспільства.

Ключові слова: теорія К. Маркса, деміфологізація, постіндустріальне суспільство

Вступ

Буття людства ознаменовується переходами через помітні відрізки вже третього тисячоліття. Цей процес супроводжується колосальними змінами у різних сферах соціального буття, причому сутнісно змінюється не лише зовнішній світ, але й людське мислення, гендерні ролі і багато чого іншого. Результат ходи людства – створений ним особливий світ: друга природа, соціум. Отже, так чи інакше креативність закладена у будові людини. У ній вбачається сенс людського призначення на землі, спосіб буття нашого виду, форма особистісного самовираження тощо. Попереду – нова креативна хвиля людства, умовно іменована як постіндустріальне суспільство. Що сьогодні представляє постіндустріальне суспільство – красива мрія людства, мета історії на даному її етапі, спроба втілення окреслених раніше ідей?.. Розробка будь-якого з цих питань має сенс, оскільки так чи інакше наближає нас до матеріалізації даного ноумена.

Мета статі:

- проаналізувати ключові ідеї К. Маркса з точки зору їх актуальності у нашому сьогоденні;
- дати їм оцінку щодо придатності до розв'язання проблем розбудови постіндустріального суспільства;
- зробити спробу ідентифікувати окремі ідеї К. Маркса з тими, що розробляються теоретиками постіндустріального суспільства.

Обговорення проблеми

Актуальність проблем постіндустріального суспільства не потребує доведення, оскільки ця тема все частіше висвітлюється не лише у наукових інформаційних джерелах, але й у публіцистичних та художніх. Щодо теоретиків постіндустріального суспільства, то можна констатувати факт загальновідомих фахівцям уже класиків даної проблематики: серед зарубіжних – Д.Белл, С.Хантінгтон, В.Томсон, Д.Робертсон, О.Тоффлер, Дж.Нейсбіт, Ф.Фукуяма, А.Мисливченко, В.Петросян, А.Кармін, Г.Кисельов, В.Садовничий та ін., серед вітчизняних – С.Біляцький, В.Скалацький, О.Матвійчук, І.Піляєв, М.Папієв ін. Оскільки, як справедливо зазначає Р.Вурмбрант, «ще недавно третя частина світу сповідувала марксизм. Навіть багато капіталістичних країн в тій чи іншій формі переймали деякі елементи цієї ідеології»[2; 3], є очевидний сенс націлити окреме дослідження на переосмислення теорії К.Маркса з точки зору

актуальності окремих її ідей щодо практики розбудови постіндустріального суспільства. Беззаперечно, що так чи інакше ХХ ст. оберталось навколо імені К.Маркса – одні доводили його правоту, інші шукали підстав для критики. Сучасний російський учений Мулдашев Е.Р. цікаво зауважив: «Я типовий вчений дослідник... більше того, я продукт комуністичної країни, і, хотів я цього чи не хотів, був вихований на пропаганді атеїзму і возвеличенні Леніна, хоч ніколи щиро не вірив у комуністичні ідеали» [5; 5]. Мільйони людей, причому не лише зниклої у глибини історії радянської імперії, можуть сказати те саме. Звідси й випливає потреба живучого у новому тисячолітті покоління вихованих на теорії марксизму – з висоти свого часу переосмислити суть ідей марксистської теорії, у зв'язку з якою розпочався рух, так би мовити, у зворотному напрямі: від звичних біографічних прикладів служіння справі організації і поширення комуністичного руху – до найінтимніших сакральних сторінок життя, – типовий шлях розвінчання міфічного нашарування над ідеями теорії. Цілком очевидно, що ми, народжені в СРСР, виховані не стільки на ідеях К.Маркса, скільки на міфі про нього. Головна ідея, навколо якої у статусі гіпотетичного ядра наукової теорії, були розташовані головні догмати марксизму, – ідея комунізму: близького безкласового ідеального майбутнього суспільства. Але, щоб ідея оволоділа масами, теоретики марксизму доповнювали її особливими фактами з біографії самого К.Маркса, фактами, що мали б мати місце у житті великого революціонера, але, на жаль, не мали. Рух у зворотному напрямі розпочався із розвінчання «особливих фактів», наприклад, великі гроші, яких постійно потребував К.Маркс, – то зовсім не ті гроші, які він витрачав на організацію і поширення комуністичного руху, а ті, що рутинно на протязі усього життя витрачались на мирські розваги: карти, казино тощо; потреба фінансової співпраці з Ф.Енгельсом – то не єдиний спосіб «вижити» для К.Маркса, адже у Європі ХІХ ст. освічений чоловік із знанням іноземних мов аж ніяк не міг не заробити на безбідне існування для себе і своєї родини.

Розпочавшись у новому тисячолітті, рух у зворотному напрямі відкриває широкій аудиторії К. Маркса-поета, власне, не те, щоб марксистські ідеологи були проти поширення міфу про Маркса-поета, але ні у його цивілізованій батьківщині, ні в СРСР, де комуністична партія, абсолютно розпоряджаючись державними коштами, видавала і перевидавала твори класиків марксизму, поезія великого теоретика революції ні разу не побачила світ у своєму повному обсязі. Чому??? Вурмбрант Р. стверджує: тому, що поезія К.Маркса – це партитура цілком іншої його ідеології. На підставі доступних йому поетичних творів К. Маркса, листів та інших документів, співставлення ментальних аспектів (афоризми, життєво-практична логіка, відношення до світу загалом – людей, речей, ідей тощо) дослідник розбудовує непозбавлену сенсу гіпотезу приналежності великого революціонера до секти сатаністів [2]. Проте рух у зворотному напрямі, точно як і рух у первісному ідеологічно-міфічному, був рухом не у філософію К. Маркса, а навпаки, від неї. Ким К. Маркс не був би, він

Актуальність ідей К.Маркса в практиці розбудови постіндустріального суспільства

розробив ряд оригінальних ідей, а на відстані часу об'єктивно судити теоретика можна (і треба!) тільки по ідеях. Власне філософія іншої призми і не передбачає. Саме тому сучасне розідеологізоване покоління розпочинає осмислення феномену понад столітнього «марксоцентризму» із простого: чіткого формулювання суті вихідних ідей теорії марксизму та встановлення їх відношення до реального світу людського буття. Найактуальніше завдання, що формується у цьому контексті, – з'ясувати, що представляє собою марксизм у так би мовити «чистому» вигляді. Розв'язання цієї задачі передбачає визначення ключової причини, що породила органічну трансформацію теорії марксизму у марксистський міф, адже цілком зрозуміло, що сам К.Маркс аж ніяк не робив установки, щоб викласти власну ідеологічну концепцію у формі міфу. У його час відношення до міфу як форми людського знання мало зовсім інші горизонти. Усі напрацювання (нечисленні) підсумовувались неминучою установкою, що міф – примітивна форма пізнання світу архаїчною людиною. Цікаві міркування з цього приводу знаходимо у дослідженнях академіка Ойзермана Т., який цілком слушно підмічає, що теорія К. Маркса «ще не вийшла із стадії становлення» і носить «не стільки систематизований, скільки ескізний характер», при тому всьому, що «окремі її положення виявилися заблудженням» [1, с. 79]. Справа значною мірою полягає у тому, що не тільки К. Маркс, але й його однодумці і послідовники «не давали чіткого визначення основним поняттям своєї філософії. Тому вона аж ніяк не цілісна система» [1, с. 79], через що «систематизація їх ідей – завдання, що не виконане до сьогодні» [1, с. 79].

Спостереження академіка Ойзермана Т. не просто слухне, а таке, що розкриває найглибші підвалини розбудови марксистського вчення: усі ми пам'ятаємо хрестоматійну тезу про те, що поняття «суспільно-історична формація» не знайшло чіткого визначення у розробках К. Маркса, однак що найменше п'ять разів він починав розгортати свої міркування саме з нього, щоразу вкладаючи туди різне значення. У результаті вчення про п'ять суспільно-історичних формацій постає зовсім не як відтворення світової матриці історії (немає жодного суспільства, щоб послідовно пройшло крізь усі так звані формаційні етапи), а швидше – як ідеальна модель, європоцентрична теоретична рефлексія, цілком придатна для різноманітних досліджень: порівнянь, зіставлень, як точка відліку і т.д. Точно так як і не існує жодного «ідеального» геологічного пласту, який репрезентував би усі земні породи її структурної вертикалі, звідки К. Маркс і запозичив саме поняття «формація». Зрештою, К. Маркс усе своє життя шукав різних уточнень до формаційної теорії, а в останні роки вдавався не до п'ятиформаційної класифікації, а до трьохформаційної – докласове, класове і безкласове суспільство, що певним чином логічно переформується з відомою класифікацією суспільств, розробленою Д.Беллом – доіндустріальне, індустріальне, постіндустріальне. Незаідеологізоване «чисте» філософське прочитання К. Маркса не передбачає зациклення над питанням було чи не було суспільство з послідовним розвитком п'яти історичних формацій, адже

цінна сама по собі ідея такого історичного розвитку. Багато інших ідей К.Маркса теж потребують і заслуговують саме філософського прочитання. На разі розберемо ідею про робітничий клас як гегемон революції та єдиний клас майбутнього безкласового комуністичного суспільства. Як модно було у радянські часи казати, неозброєним оком видно, що К. Маркс допустив грубу логічну помилку: у передуючих капіталістичній рабовласницькій та феодальній формаціях опозиційні класи (раби і рабовласники, феодалі і кріпаки) вели між собою боротьбу не на життя, а на смерть і до того часу, аж поки у її результаті не виникав абсолютно новий прогресивний на тому етапі суспільний клас – після рабовласницького суспільства – феодалі, після феодального – буржуа. Кріпосники (феодалі) – це не хто інший як найпрогресивніші і найпрагматичніші рабовласники, що усвідомили незворотність суспільних змін, деструктивність соціального хаосу і, в обмін на власну безпеку (головною мірою – життя), вирішили зробити певні поступки рабам. Раби отримали водночас багато і майже нічого – волю, що передбачала реалізацію їх права на свободу та мізерну (з якої ніяк не проживеш) приватну власність і нові форми кабали, що за ілюзією свободи на момент укладення нового суспільного договору просто не проглядались. Якщо раніше рабовласник сам захоплював раба і певним чином ставав відповідальним за його долю, і тут найвизначнішу роль відіграв суб'єктивний фактор (особистісні риси рабовласника), то за новим суспільним порядком оновлений раб – кріпак («коперніковський переворот» у суспільному бутті) сам мусив шукати собі оновленого рабовласника – феодала і проситись попрацювати на нього. Умови праці, звісно, як і раніше диктував роботодавець (диктатура роботодавця). Оскільки ніхто не водив вчорашніх рабів 40 років по пустелі і не було такої чарівної ночі, щоб вони масово заснули рабами і прокинулись кріпаками, то для даного класу право вибору стало проблемою вибору, точніше нульовим варіантом вибору – усвідомленою необхідністю. Кріпак мусив вибрати того феодала, що був розташований найближче, на чийй землі стояла його примітивна домівка, який феодал хитрістю чи силою за получив його до себе тощо. Але усе те було потім, коли обидва класи (спочатку панівний, а потім пригноблений) примирились із історичною неминучістю. Що відбулось нового? У чому суть стрибка? Тільки ноумени? Замало для такої історичної події. Безперечно що, у тому суспільному хаосі здійснилась певна соціальна циркуляція – були раби, що змогли переродитись у феодалів, і були рабовласники, що перетворились у кріпаків. Сучасною мовою говорячи, – відбулась перезавантаження розстановки соціальних сил. Тому такий історичний стрибок – не лише переукладання суспільного договору, але й шанс для низів стати верхами, а також – фатум долі, що переводить окремих представників верхів у низи.

Ідентично розгортається логіка сходження і до капіталістичної формації. Феодалі і кріпаки стають на стежку війни: тому що ілюзія реальної можливості покращення життя низів хоча б до рівня задоволення назрілих у даному суспільстві базових людських потреб розвіюється.

Актуальність ідей К.Маркса в практиці розбудови постіндустріального суспільства

Капіталісти (буржуа) – це вчорашні феодалі, які починають шукати альтернативних способів інтенсифікації праці поза збільшенням робочої сили, інакше кажучи, вони стають витіснити вчорашніх кріпаків машинами. Машинізація праці показує, що для буржуа промисловість стає вигіднішою сферою діяльності, як сільське господарство. Промисловість дає більші прибутки, промисловість усуває «фактор погодної лотереї» (залежність від умов – врожайний-неврожайний рік), промисловість стає зручнішим базисом для сфери розваг вищого класу тощо. Знову укладається новий суспільний договір, відповідно до якого оплата праці здійснюється не в натурформі, а в грошовому еквіваленті, а також остаточно утверджується вільний вибір робочої сили щодо роботодавця (остаточне повалення кріпацтва). Знову відбувається якась суспільна циркуляція – хтось піднявся, хтось упав. Звичайно, суспільні трансформації на межі формацій «рабовласницька – феодальна» та «феодальна – капіталістична» – надзвичайно різні. Це те саме, що порівнювати між собою, скажімо, зиму, смерть і літню жінку. На перший погляд – нічого спільного. Але сучасні дослідження міфічної логіки дозволяють побачити за тим рядом абсолютну спільність і прочитувати його як різні імена одного і того ж. Точно так можна побачити спільне і за «стрибками» на межі формацій «рабовласницька – феодальна» та «феодальна – капіталістична». Ота невидима, прихована за переукладанням суспільного договору сутність – диктатура роботодавця: він безальтернативно диктує, нав'язує, прикриваючись ілюзією свободи гнобленого ним класу – можливістю вибору нового роботодавця, який, проте, ніколи не постане оновленим роботодавцем – таким, що домовляється (а не диктує) з працівником. Ніколи! Але у межах цих формацій. К. Маркс стверджував, що саме у капіталістичній формації боротьба антагоністичних класів досягне свого найактивнішого прояву. Звісно, стверджував апіорі, без жодних доведень, з єдиною метою – виправдати соціалістичну революцію в ім'я переходу на нову, найкращу, комуністичну формацію. Розберемо теоретичні засади такої гіпотези. По-перше, боротьба двох антагоністичних класів – капіталістів і пролетарів – неминуче мусила отримати певну розв'язку. Як «старий» клас попереднього суспільства робітничий клас мав зникнути у своїй боротьбі з буржуа, як це відбувалось на попередніх витках історії, адже логічно, що боротьба буржуа та пролетарів знову з необхідністю мусила завершитись появою нового історичного класу – останнього, універсального, на рівні якого мала б завершитись вертикальна диференціація суспільства. Проте, знаючи як «грубо» обходився К. Маркс із словами-поняттями, хватаючись за сенси, можемо припустити, що то була здогадка про робочий, працюючий, заробляючий клас – основний клас сучасної Європи – середній. З іншого боку, К. Маркс ніяк не береться пояснювати, чому саме у цій формації, а не, скажімо, у рабовласницькій, де ключем боротьби було значно вагомніше питання – питання життя чи смерті людини-раба, має відбутись історична, остаточна схватка верхів і низів. Проте пояснення існує. Мусить існувати, адже працюючий (робочий, середній) клас реально виник. І воно таке. У

межах капіталістичної формації був реально укладений новий суспільний договір, відповідно до якого «диктатура роботодавця» стала замінена «диктатурою робочого, працюючого». Але це підводить до проблемного питання – чи на межі формацій «рабовласницька – феодальна» та «феодальна – капіталістична» справді мало місце укладення нового суспільного договору? Чи був там дійсно «коперніківський переворот»? Що помінялось місцями, з ніг на голову? Можливо доцільно розмежувати самі поняття «переукладення суспільного договору», «коперніківський переворот у суспільному бутті» та «соціальний хаос»? Перше поняття означає ситуацію, коли якісно міняються соціальні ролі і суспільство визнає їх, тобто надає статусу легітимності (рабовласники запропонували, раби погодились – ноумени закріпились). Друге – коли дійсно щось із чимось діаметрально міняється місцями. Третє – руйнування старого порядку, коли для певних соціальних утворень з'являються реальні шанси покращити своє життя. З цієї точки зору, ніякого нового суспільного договору на межі формацій «рабовласницька – феодальна» та «феодальна – капіталістична» не було укладено – і тут і там диктували роботодавці, «коперніківський переворот у суспільному бутті» цілком міг відбутися – рабовласник шукав раба, а став кріпак шукати феодала. Те, що не усі народи послідовно стали виконувати новий суспільний договір можна пояснити таким поняттям як «коливання у прагненні до прогресу», що його розробив український учений М. Драгоманов. Вочевидь якби усі три фактори співпали – «переукладення суспільного договору», «коперніківський переворот у суспільному бутті» та «соціальний хаос» то міг би відбутися перехід відразу на капіталістичну формацію. Так чи інакше, а феодальна формація виглядає не як абсолютно автономна від рабовласницької, а своєрідне її продовження, або ж проходження. Тим то і можна пояснити чому, фактично, не існує народу, який послідовно пройшов би і рабовласницьку, і феодальну, і капіталістичну формації.

Власне кажучи, цілком слушно і в унісон з К. Марксом можна сказати, що справді рабовласницька, феодальна і капіталістична формація є формами класового суспільства. Ці форми стають породженням численної сили факторів – історичних, географічних, етнічних, психологічних, економічних тощо. Вони можуть розгортатись послідовно, можуть витіснити одна одну, навіть співіснувати – одна як задекларована, інша як реально існуюча. Але усі вони спільні у тому, що об'єднані «диктатурою роботодавця» – вочевидь найбільш визначальною рисою, що робить суспільство класовим у марксистському розумінні, тобто антагоністично поляризованим тільки на два соціальні яруси. Природу неминучого антагонізму можна зрозуміти на простому очевидному прикладі – коли знаходишся у салоні авто, то, чомусь усі пішоходи переходять дороги неправильно, а коли переходиш вулицю, то чомусь усі машини їздять неправильно. Але така ситуація виникає лише у контексті сучасного міста, на трасі – даної проблеми немає. Точно так пояснюється наростання суспільного антагонізму саме у капіталістичній формації. Берімо до уваги

Актуальність ідей К.Маркса в практиці розбудови постіндустріального суспільства

той факт, що класифікувати суспільство можливо (і необхідно) лише за різними критеріями. Капіталістичне суспільство – водночас ще й індустріальне суспільство, яке характеризується такими ознаками як урбанізація, інтелектуалізація, потіснення закону виживання законом солідарності тощо. Пролетаріат уперше в історії стає таким пригнобленим класом, в якого «просинається» свідомість. Він спроможний рефлексувати дійсність, за видимим схоплювати невидиме тощо. Він розуміє суть свого положення, усвідомлює корінну причину своєї низинної диспозиції – «диктатура роботодавця». А, як відомо, знання проблеми – крок до її розв'язання. Далі доречно розвести формації класові (рабовласницьку, феодалську і капіталістичну) і формацію докласову (первісну). Вони різняться формою диктатури – у первісних диктує не людина, а природа, або ж людина (вождь) від імені природи. Ця теза не потребує доведень з огляду на поширений підхід до організації архаїчного суспільства на страхові людей перед могутніми силами природи. Отже, рух суспільних формацій – це дзеркало руху форм диктатур від диктатури природи до диктатури роботодавців, а звідси до диктатури робочого (середнього) класу.

Сучасна Західна соціальна держава може бути сприйнята як одна із форм безкласового суспільства. Звичайно, з певними умовностями і під кутом зору, викладеним автором дослідження. По-перше, у тому суспільстві справді має місце «диктатура працюючого (середнього) класу». У багатьох зарубіжних дослідженнях середній клас є актуальним об'єктом чисельних наукових студій. Загально відомі отримані результати – сьогодні, не маючи державної влади і не володіючи золотими запасами, середній клас буквально править світом у тому плані, що до влади прийде той, за кого він проголосує, а багатим стане той, у кого він купить товар чи послугу. По-друге, класова природа суспільства розкривається тільки за умови вивчення його крізь призму антагонізму полярних класів. З появою третього – середнього – класу, суспільство справді перестає бути класовим, воно перетворюється у стратифіковане, коли за одними критеріями людина належить до вищої соціальної страти, а за іншими – до нижчої. Стратифікація робить суспільство мобільним, відкритим, незалежним від соціальних хаосів як історичних шансів для покращення соціального статусу нижчих соціальних страт. Сучасний світ знає й іншу форму «диктатури працюючого (але не середнього!) класу» – так званий досвід соціалізму. Обидві «диктатури» – та, що склалась у Західній соціальній державі і та, що склалась у Східному соціалізмі породили абсолютно різні типи соціального буття. Усе тому, що їх власне буття сутнісно відрізнялось. «Диктатура західного середнього класу» розбудовувалась на пріоритеті приватної власності та артикулювалась профспілками, що представляли його інтереси. «Диктатура східного робітничого класу» розбудовувалась на пріоритеті державної власності й артикулювалась партією, що привела його до влади і здійснювала владу від його імені. Вочевидь обидві диктатури – це проекти, варіанти безкласового, інакше постіндустріального, ще інакше комуністичного тощо суспільства. Цілком логічно, що таких проектів може

бути багато, значно більше, ніж проектів класового, адже усі вони – варіації уже складнішого суспільного організму. Нові моделі ще неодноразово зроблять спробу розв'язати проблему, яка форма власності, державна (суспільна) чи приватна, краще втілюють ідею суспільної справедливості, а також які структури – політичні чи неполітичні – краще представляють делеговані інтереси. Інша актуальна ідея К. Маркса – непотрібність грошей у комуністичному суспільстві – чи це не інтуїтивний проект карткового обігу, що вже реально має місце у нашій дійсності? Із зростанням безготівкових розрахунків гроші справді стають непотрібними, безсилими, їх могутність відходить в історію, подібно як відійшли раніше такі фактори сили як фізично-тілесна та кровно-аристократична. Карткові гроші – не реальність, а символічна умовність, через яку виражається міра суспільної справедливості до окремих індивідів, втілена у суспільному ідеалі останньої досконалої формації як принцип «від кожного по можливостях – кожному по потребах». Людина із грошовою карткою мислить дещо інакше, ніж та, що носить за собою «міх із грішми», вона не пройнята страхом ні за те, що хтось її пограбує, ні за те, що гроші закінчаться, вона чітко знає своє місце у суспільній сфері – доступні послуги, товари і т.д. Якщо через непередбачені фактори (хвороби, передчасний вихід із ладу технічних засобів життя, таких як телефон, авто, холодильник тощо), не вистачає «суспільної вдячності» (еквівалентом якої є числа на грошовій картці) за її працю, то тоді людина бере її у борг – кредит, але не випадає із зайнятого попередніми заслугами місця у суспільстві. Грошовий еквівалент на картці – це фіксація людських можливостей, це те, на що людина спромоглась, це рівень довіри до неї з боку певних суспільних структур (банків, поручителів тощо). Усі ці можливості досягнуті за для того, щоб задовольняти свої власні потреби на свій смак, на свої пріоритети. І ця формула – універсальна для всіх членів соціуму – можливості людини мають певний числовий еквівалент, який і стає відправною точкою задоволення потреб – такий собі «ідеал нерівної рівності»: міняється еквівалент можливостей (уверх чи вниз), міняється й еквівалент задоволення потреб. Чи мислимий у контексті сучасного людського досвіду нашої, за Мулдашевим Е.Р., арійської [5], раси, інший реальний механізм здійснення людської свободи і суспільної справедливості??? Не можемо оминати і таке поняття К. Маркса як відчуження. Екзистенціалісти справедливо вбачають у ньому своєрідний вираз екологічної проблеми. За допомогою понять «практика» і «природа як неорганічне тіло людини» К. Маркс досліджує проблему середовища буття людини. Він одним із перших пояснює екологічні біди з надмірного розвитку продуктивних сил. Звичайно, К. Маркс у своєму XIX ст., коли продуктивні сили «вирішували» долю комуністичного майбутнього, ще не шукав масштабів і шляхів виходу з екологічної проблеми, але сама постановка даної загрози людського буття заслуговує на увагу. Академік Ойзерман Т. у зв'язку з цим зауважує, що сучасний екологічний світогляд, попри усю непопулярність ідеї матеріалістичного розуміння історії, «виступає своєрідною конкретизацією даної ідеї»[1; 81]. Існуючи у

матеріальному світі, людство приречене залежати від матеріального чинника, тому у своєму світогляді (меті) не відмовляється від нього, не ігнорує його, шукаючи таких форм взаємодії продуктивних сил і природи як первісного буття світу, які якісно полегшували б проникнення людини у природу, економлячи її час для творчого саморозвитку, проте не завдавали б шкоди і зберігали б чистоту довкілля. Сучасність сутнісно змінює саме поняття матеріальності. Матеріальність сприймається не як груба відчужена матерія, а як особливий простір, що включає необхідні для людського існування «чисті» стихії, гостру потребу щодо чистоти яких людство уже відчуває на рівні води, повітря і землі. Крізь призму категорії відчуження історичний процес можна інтерпретувати як своєрідне цивілізаційне зближення «своїх» і «чужих»: від первісного розуміння у формі «щоб свій жив, чужий мусить померти» до їх ідеального співвідношення у формі «свій і чужий – не взаємовиключні протилежності, а повноцінні іншості, які мають однакові права на життя та всі інші, що витікають із людської природи.

Своїм ключовим поняттям К. Маркс не дав визначення і поняттю «відчуження», вживаючи його апріорі. Для К. Маркса цілком достатньо акцентувати на тому, що у капіталістичному суспільстві приватна власність і капітал (гроші) є головними формами відчуження. Найбільш відчуженими класами виступають капіталісти і пролетаріат. Пролетаріат, щоб задовольнити свої біологічні потреби, змушений продавати свою робочу силу, працюючи на засобах праці, які належать капіталістам. Відтак процес і результат праці стають байдужими – чужими для пролетарія, ця праця не має нічого спільного з творчістю, самовдосконаленням, задоволенням тощо, вона – «чиста» необхідність виживання. Тому інтереси пролетарія (здобути капітал: капітал заради виживання, існування) та інтереси буржуа (примножити капітал: капітал заради капіталу) – різко протилежні. Щоб подолати процес відчуження, який, на думку Маркса у капіталістичному суспільстві стає проблемою номер один, необхідно, щоб знаряддя праці, які належать буржуа, належали тому, хто на них працює (пролетаріату). Це можна зробити, знову ж таки, на думку К. Маркса, єдиним способом – тотальною ліквідацією приватної власності. Слідуючи такій логіці, К. Маркс мусив прийти до ідеї соціалістичної революції як способу розв'язання історично назрілого відчуження і комунізму як ідеального суспільства, де будуть подолані усі форми відчуження. Знову ж таки, неозброєним оком видно, що К.Маркс допустив щонайменше три логічні помилки. Перша: не довів, що відчуження між пролетарями і буржуа справді проблема номер один для капіталістичного суспільства. Друга: не розглянув інших, окрім соціалістичної революції, способів розв'язання «глобального» капіталістичного відчуження. Третя: проігнорував приватну власність як засіб самореалізації людини як особи, а не представника класу пролетаріату. Майже уся творчість К. Маркса, в тому числі і його співпраця з Ф. Енгельсом, – це теорія побудови нового суспільства (комунізму). Проте практика показала, що феномен людського відчуження має місце тільки в

економічній, або споживацькій площині, але не у духовній, або філософській, безкорисній. Тому в останніх своїх працях Маркс-філософ приходив до таких висновків, що подолання відчуження (царство свободи) за своєю природою лежить по той бік сфери матеріального виробництва, коли припиняється робота, продиктована необхідністю (робота, яка здійснюється для підтримання біологічного життя людини). Тому комунізм як ідеальна реальність є потойбічним (трансцендентним) щодо «поцейбічного» світу як суспільства економічних, правових, політичних та інших відносин. Тому комунізм – всього лише красива мрія людства, яка об'єднує людей у боротьбі за покращення їх прав, свобод, матеріальних та соціальних умов. В СРСР, як відомо, К. Маркс прочитувався крізь призму, окреслену спочатку Плехановим, а потім Леніним. Найгіршим наслідком цього стало, по-перше, висмикування окремих положень марксизму й ігнорування інших без пошуку зв'язку між ними, а по-друге, запозичена від К. Маркса логіка довільного вживання понять, висновків тощо, узаконена на тій підставі, що Ленін вирішив: «вчення К. Маркса всесильне, а тому і вірне». Саме через це у ленінському варіанті марксизму догматично прижились абсолютно різні ідеї, наприклад, про диктатуру пролетаріату, з одного боку і про те, що з точки зору основних ідей марксизму, інтереси людства вищі за інтереси пролетаріату, як і будь-якого класу, з іншого. Ці сакралізовані протилежності розкривали простір для найнеобмеженіших маніпуляцій, зокрема зациклення на ідеї революції та розвитку абсолютно безглуздої ідеї перманентної революції, тобто революції заради самої себе. Як бачимо і знаємо, на відстані часу К. Маркс постає дуже складною суперечливою особою. Вурмбрант Р. зазначив, що «перш, ніж стати економістом, К. Маркс був борцем за ідеали гуманізму» [2; 3]. Насправді, К. Маркс, судячи із його листів, не відзначався чуйністю та гуманністю до конкретних близьких йому людей, зокрема надзвичайно вражають його грубі відверто споживацькі інтереси виключно до спадщини померлих рідних – матері і дядька – без жодної йоти людського співчуття. Проте усе це не перешкоджало йому любити людство взагалі. Тому і постає природне запитання: де справжній К. Маркс – у площині його далеко непершого рутинного життя чи у площині його ідей? Чому у глибинах серця з християнських засад такого великого грішника визрівали такі високі людинолюбні ідеї? Чи може сам К. Маркс став свого роду «перехрестям, на якому розгорнулася боротьба між двома світами», названими ним споживацьким (у якому людина задовольняє свою потребу виживання і діє за законами необхідності) і філософським (через який людина трансформується у трансцендентальну сферу абсолютної свободи)? Чи визначився К. Маркс у ієрархії окреслених світів? Чи взагалі можливе таке визначення людини щодо них?

Висновки

Прочитуючи К. Маркса на відстані часу, можна підсумувати, що він творив вкрай механічно, непослідовно, штрихпунктирно, наче граючись, стрибаючи по вершинах айсберга. Проте критикував з точністю до навпаки:

Актуальність ідей К.Маркса в практиці розбудови постіндустріального суспільства

наприклад, «філософія вбогості» Бернштейна обернулась автору «вбогістю філософії». У цьому справді можна знайти сатанинську універсалізовану жагу руйнування. Так назбиралась маса філософських питань онтологічного значення, які з дійсно великою силою «закручені» навколо понад столітнього марксистського міфу. Гарантований спосіб «розкрутити» їх – розвінчати міф, розклавши його на партитуру ідей, щоб переосмислити їх з висоти свого часу, тим більше, що багато тих ідей водночас постають як «золоті ключики» від комуністичної, або постіндустріальної брами.

Перспективи подальших наукових досліджень:

- аналіз проблем постіндустріального суспільства;
- аналіз неомарксизму.

Література

1. Ань Цинянь. Академик Ойзерман: новые размышления о марксистской философии // Вопросы философии. – 20004. –№ 5
2. Вурмбранд Р. Другое лицо Маркса. – М., Фенікс, 1991
3. Маркс К. Економічно-філософські рукописи 1844 р. //Маркс К., Енгельс Е.Твори. Т.42. – М., 1974
4. Маркс К., Энгельс Ф., Ленин В. О коммунистической общественной формации. – М., 1987
5. Мулдашев Е.Р. От кого мы произошли. Встреча с мастером.– М., «АиФ-Принт», «ОЛМА-ПРЕСС», Санкт-Петербург «Нева» 2003
6. Ойзерман.Т.И. Догматизация марксизма и внутренне присущий марксизму догматизм // Вопросы философии. – 20003. –№ 2
7. Ойзерман.Т.И. Марксизм и немарксистская философия XX века // Философские науки.– 1991. –№ 7
8. Пателис Д.С. Логика «Капитала»: «Снятие» марксизма в логике истории: Об актуальности марксизма и его методологии. // Весник МГУ: Философия.– 2004. –№ 4
9. Шпак В.Соціальна і національна зумовленість марксистської концепції // Філософська думка. – 2003. –№ 3

Яцук Н.Е. Актуальность идей К.Маркса в практике строительства постиндустриального общества.

В статье рассматривается теория К.Маркса с точки зрения демифологизации и актуальности отдельных ее аксиологем в практике строительства постиндустриального общества.

Yazuk N.E. K. Marks' ideas actuality in postindustrial society structuring practice.

The article examines K. Marks theory from the point of its demithologyzation and actuality of its separate axiologems in postindustrial society structuring practice.

Key words: K. Marks theory, demithologyzation, postindustrial society.